

Visie op de toekomst van diagnostiek en behandeling binnen de GGZ

Prof. Sanneke de Haan

**Universiteit
Utrecht**

**Erasmus
University
Rotterdam**

PsyQ Kennisfestival, 12 juni 2026

Taal, verklaringen, en mensbeelden in de GGZ

Prof. Sanneke de Haan

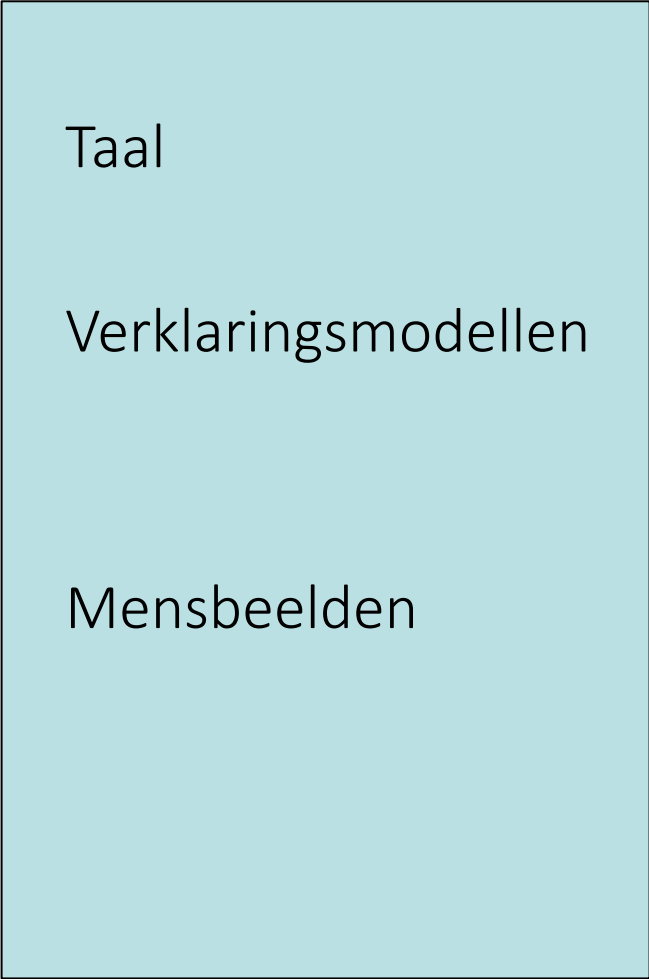
**Universiteit
Utrecht**

**Erasmus
University
Rotterdam**

PsyQ Kennisfestival, 12 juni 2026

Taal

Verklaringsmodellen

Mensbeelden

Welke woorden geven we aan psychisch lijden?

Hoe begrijpen we psychisch lijden, welke verklaringen hanteren we?

En welk mensbeeld ligt daaronder?

→ En wat zijn de effecten van onze duidingen?

Taal

Ludwig Wittgenstein (1921): 'De grenzen van mijn taal betekenen de grenzen van mijn wereld.'

'Janet Malcolm meets
Joan Didion.' – *Vogue*

Rachel Aviv

Vreemden voor onszelf

Beste boek van
het jaar volgens
*The New York
Times*, *TIME* en
The New Yorker

atlas contact

psychische stoornissen en de verhalen die ons vormen

Rachel Aviv: 'Alle ziektes bestaan óók uit de verhalen die we er over vertellen.'

'Verhalen kunnen ons bevrijden en gevangen houden'

Bram de Ridder (2025) – Taal grijpt altijd in

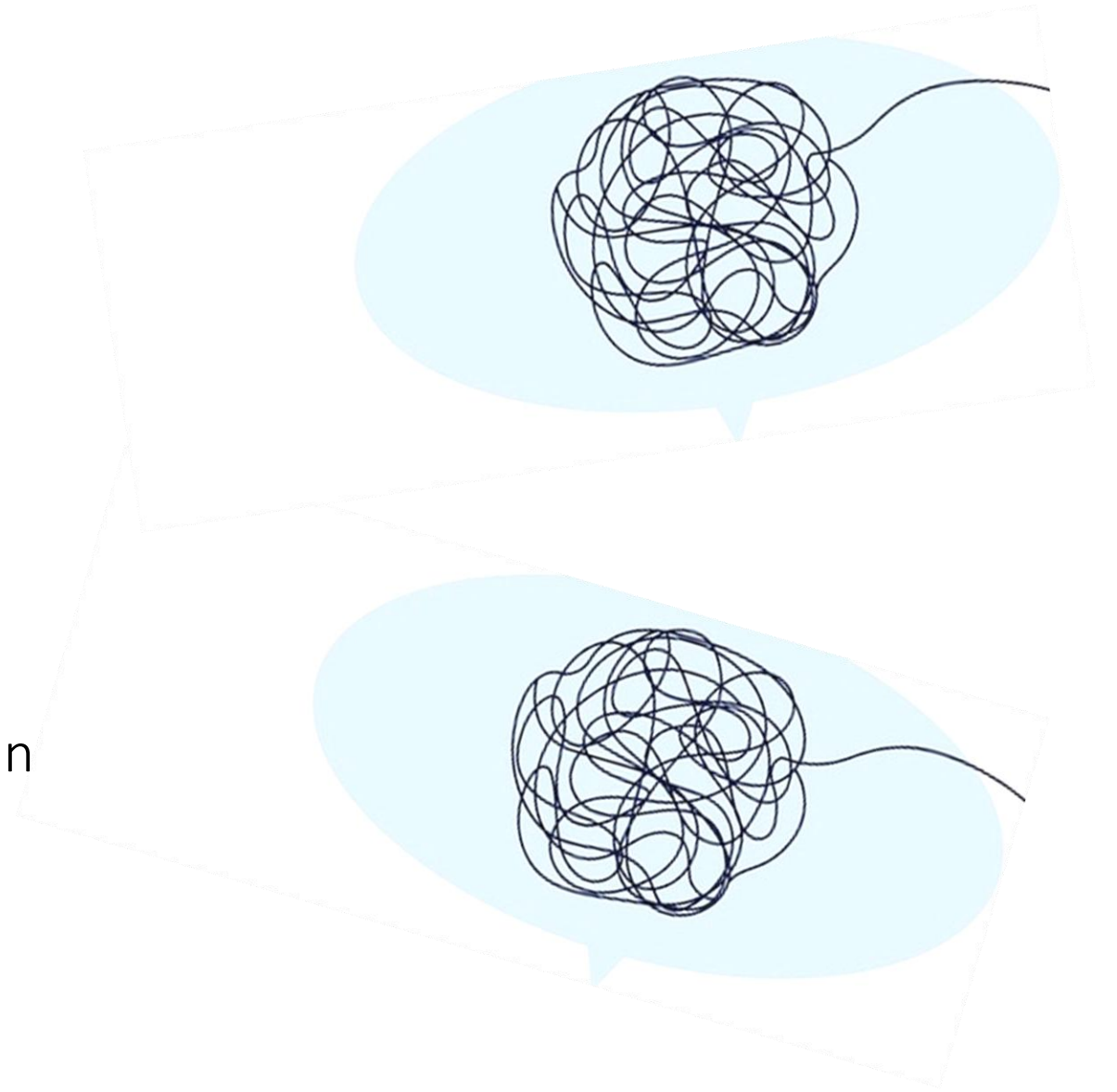
Bram de Ridder

**TAAL
GRIJPT
ALTIJD
IN**

Op zoek naar woorden
in de psychiatrie

Feitelijke beschrijving > Taal grijpt altijd in

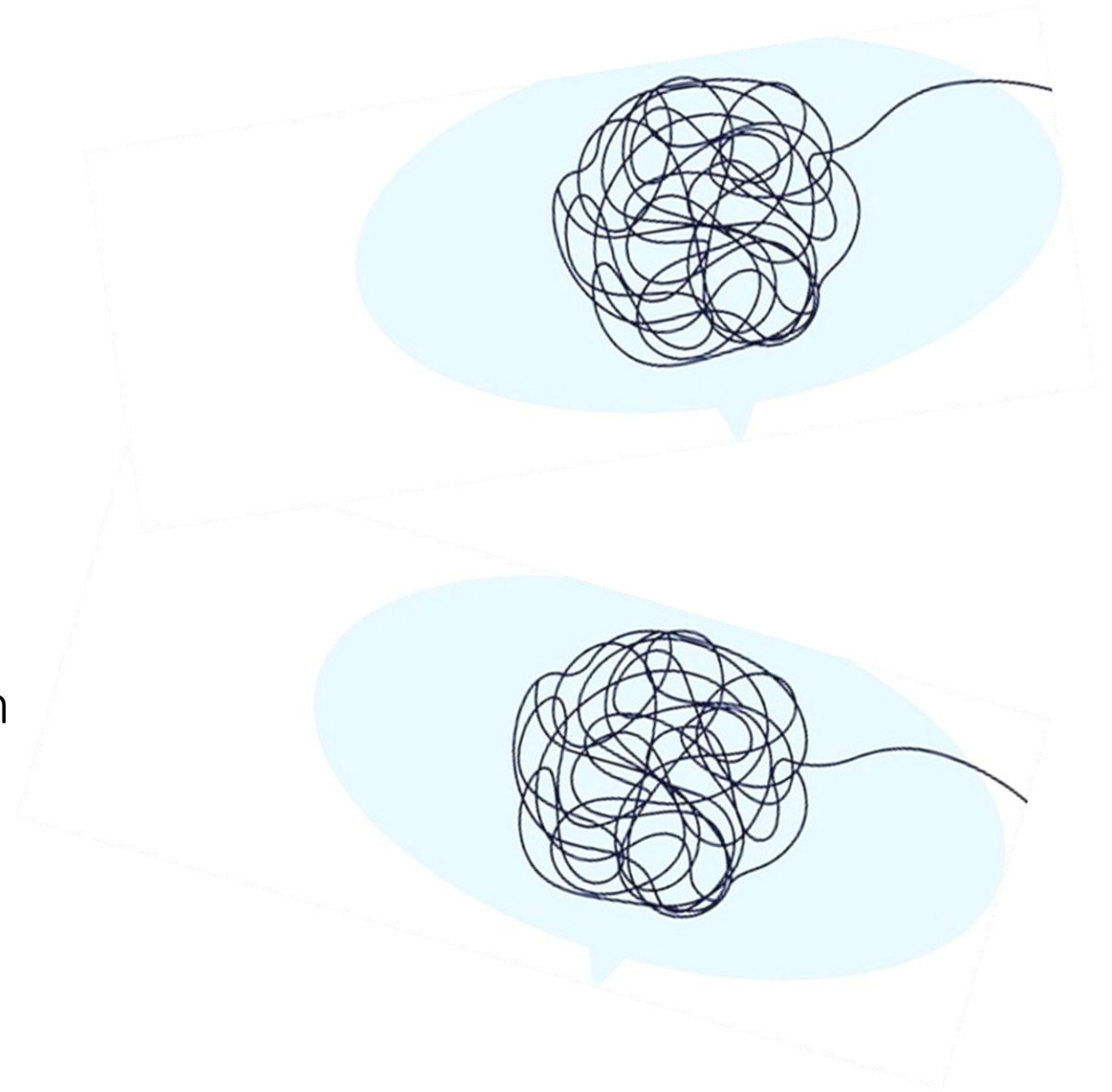

Feitelijke beschrijving > Taal grijpt altijd in

Twee mechanismes:

- Looping effect
- Reïficatie

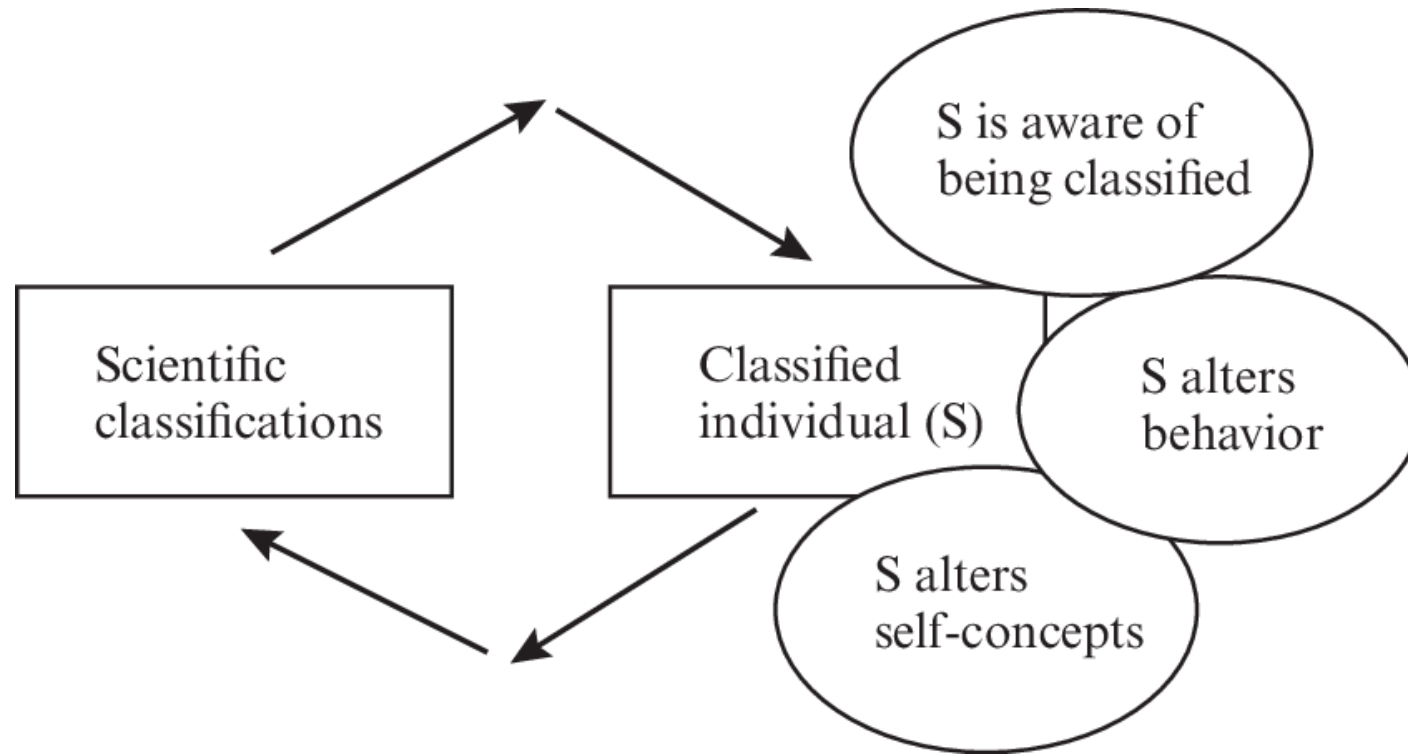

Ian Hacking (1997) – The looping effects of human kinds

‘... **classifying people works on people**, changes them, and can even change their past. The process does not stop there. The people of a kind themselves are changed. Hence ‘we’, the experts, are forced to rethink our classifications.’

Het *looping effect*:

'A diagnosis can change the space of possibilities for personhood'

Ian Hacking (1987, p.226)

II

Making Up People

IAN HACKING

Were there any perverts before the latter part of the nineteenth century? According to Arnold Davidson, "The answer is NO. . . . Perversion was not a disease that lurked about in nature, waiting for a psychiatrist with especially acute powers of observation to discover it hiding everywhere. It was a disease created by a new (European) . . ."

INTERVIEW

ADHD op latere leeftijd: 'Nu ik een diagnose heb, vind ik het leven weer leuk'

Interview Steeds meer volwassenen ontdekken op latere leeftijd dat zij ADHD hebben. Wat doet zo'n late diagnose met je? „Op TikTok wisselen veel lotgenoten tips uit. Dat is fijn.”

'Het leert me weinig over mijn valkuilen en kracht'

Sien (29): 'Mijn eerste ervaring met "labels" was tijdens de kunstopleiding, waar vrienden me vertelden over psychische problemen. Ik ben een zondagskind, voor mij was het nieuw en ik voelde de drang om hun veel liefde te geven.

In de coronaperiode twee keer in het ziekenhuis werd opgenomen met een psychose. Ik heb veel liefde nodig voor mezelf. Dat label doet denken aan gevaarlijke, rare mensen.

...ook zo iemand zijn?

Impact van een classificatie hangt af van:

- Welke classificatie
- Context van de classificatie
- Welke betekenis aan classificatie wordt gehecht

Impact van een classificatie hangt af van:

- Welke classificatie
- Context van de classificatie
- Welke betekenis aan classificatie wordt gehecht

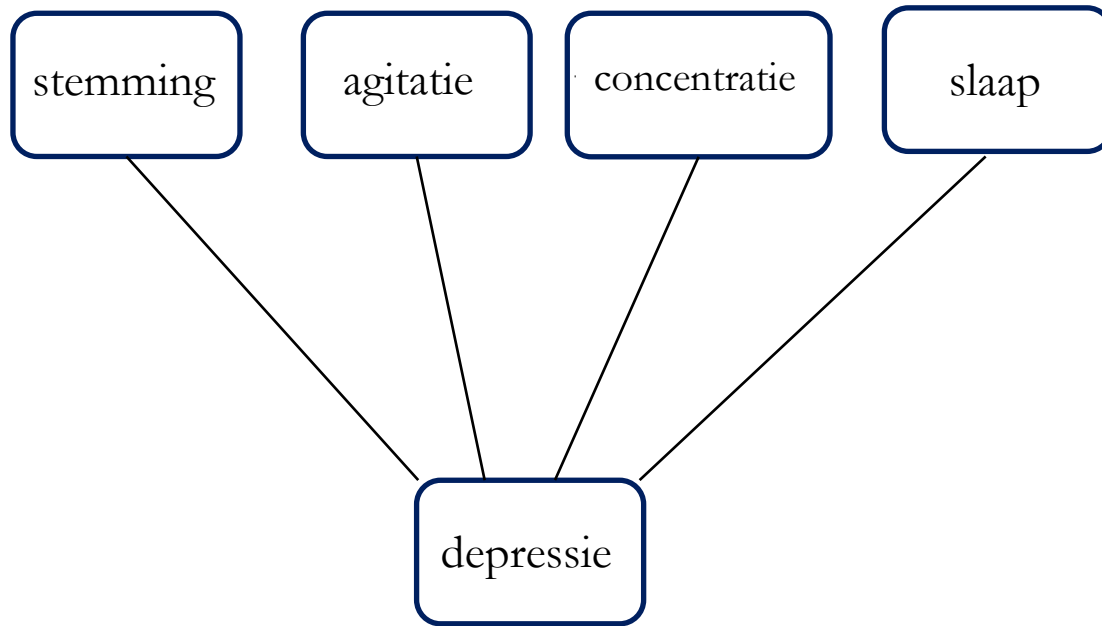

Trudy Dehue: gevaar van 'reïficatie' (verdinglijking)

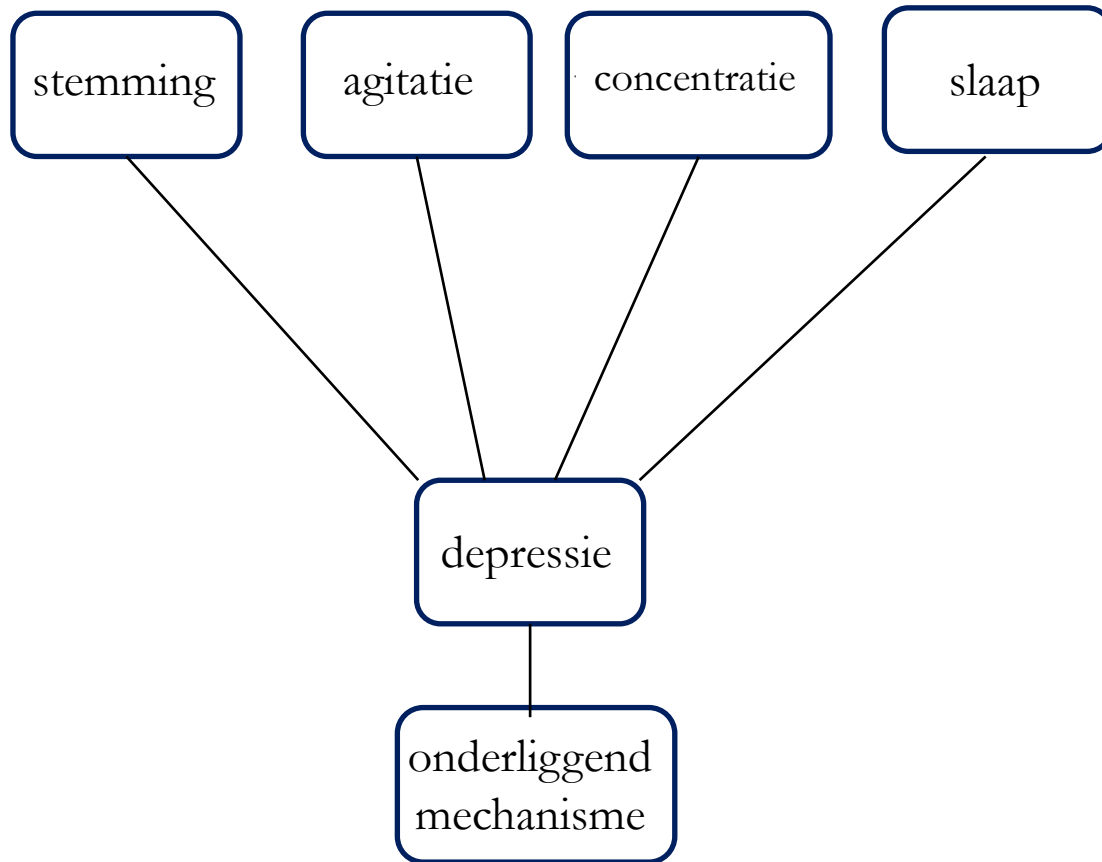

Trudy Dehue: gevaar van 'reïficatie' (verdinglijking)

'... vergelijk het met korte lichaamslengte die we afkorten als KL. Vervolgens zeggen we dat iemand kort is doordat hij KL heeft, wat zich tevens kan uiten in symptomen zoals "opkijken tegen anderen"'.
(Dehue 2013, p.179)

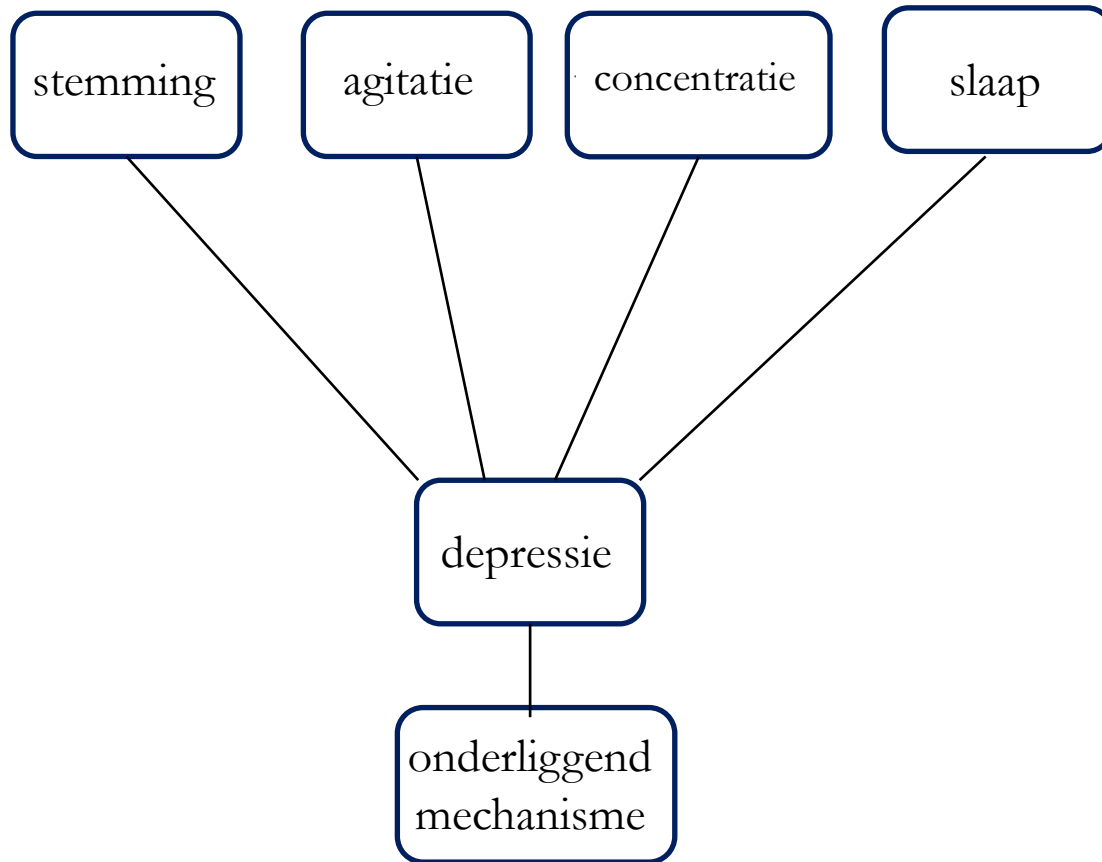

Reïficatie: van aandoening naar
'aandoening' (De Ridder 2025)

Reïficatie: van aandoening naar
'aandoening' (De Ridder 2025)

→ Wetenschappelijk: zoektocht
naar onderliggende
mechanisme(n)

Reïficatie: van aandoening naar 'aandoending' (De Ridder 2025)

→ Wetenschappelijk: zoektocht naar onderliggende mechanisme(n)

→ kan essentialistisch worden opgevat

→ Individuele ziekte: Omgevings- en maatschappelijke factoren raken buiten zicht

Bonne Maman®
Vigen Confiture
Bereid in Frankrijk

Bonne Maman®
Pruimen Confiture
Bereid in Frankrijk

Bonne Maman®
Aardbeien en Besaardbeien
Confiture Bereid in Frankrijk

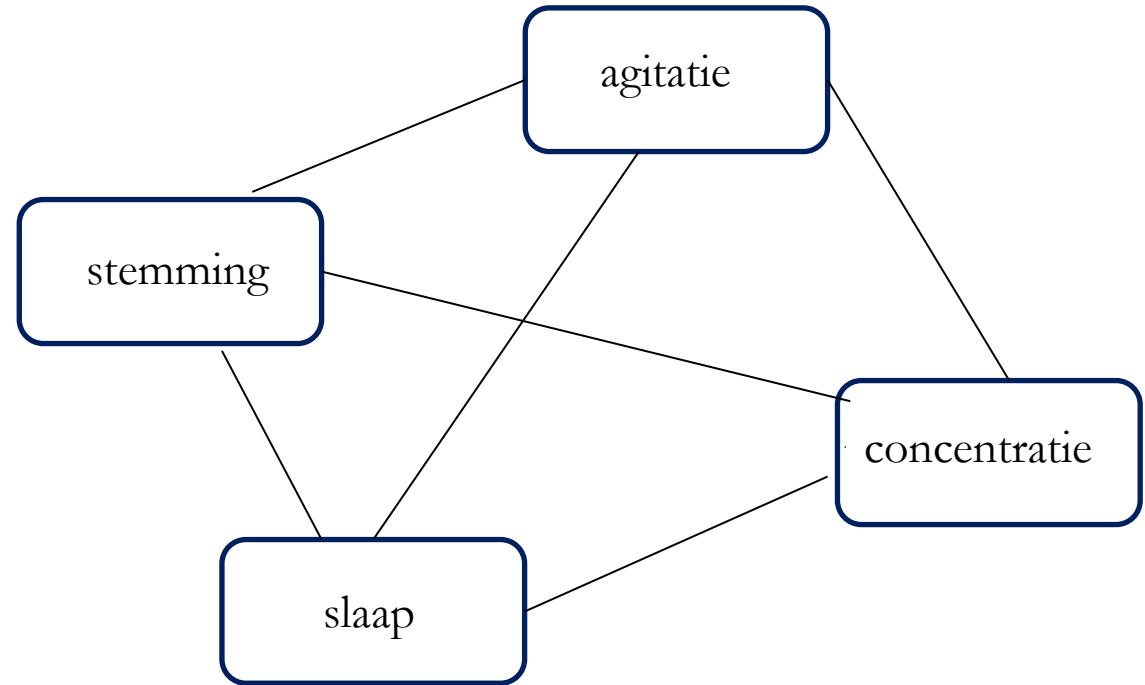
Bonne Maman®
Vigen Confiture
Bereid in Frankrijk

Bonne Maman®
Pruimen Confiture
Bereid in Frankrijk

Bonne Maman®
Aardbeien en Besaardbeien
Confiture Bereid in Frankrijk

Bonne Maman®
Aardbeien en Besaardbeien
Confiture Bereid in Frankrijk

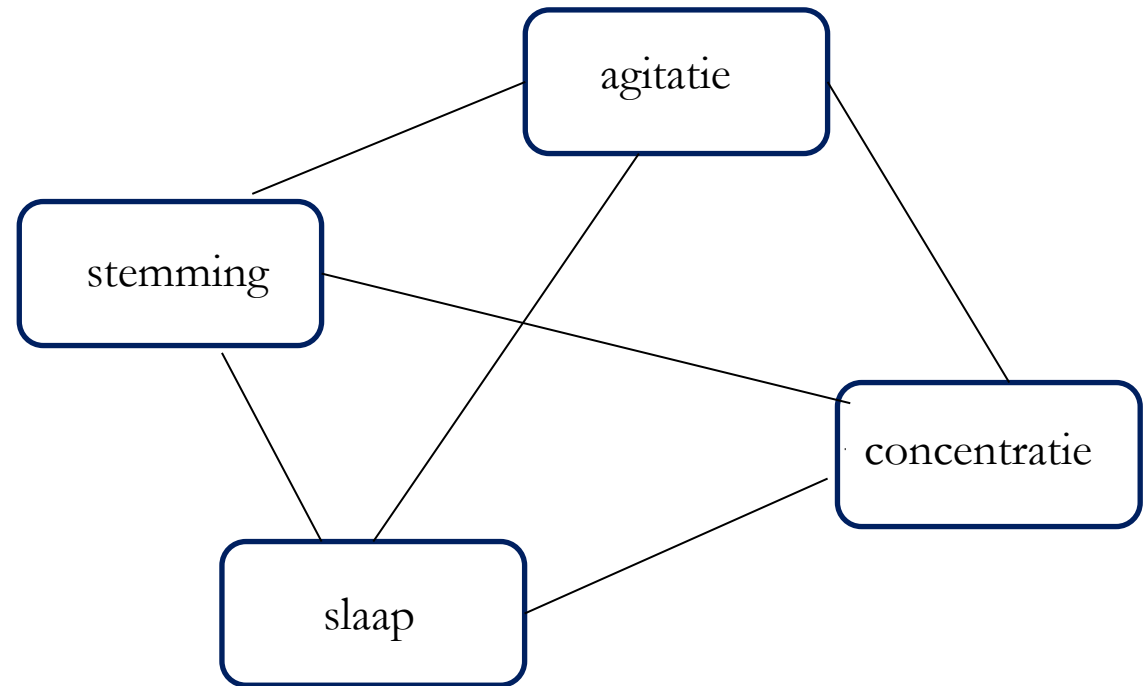
Netwerkmodel (Danny Borsboom & Angélique Cramer):
Symptoomnetwerk *is* de aandoening

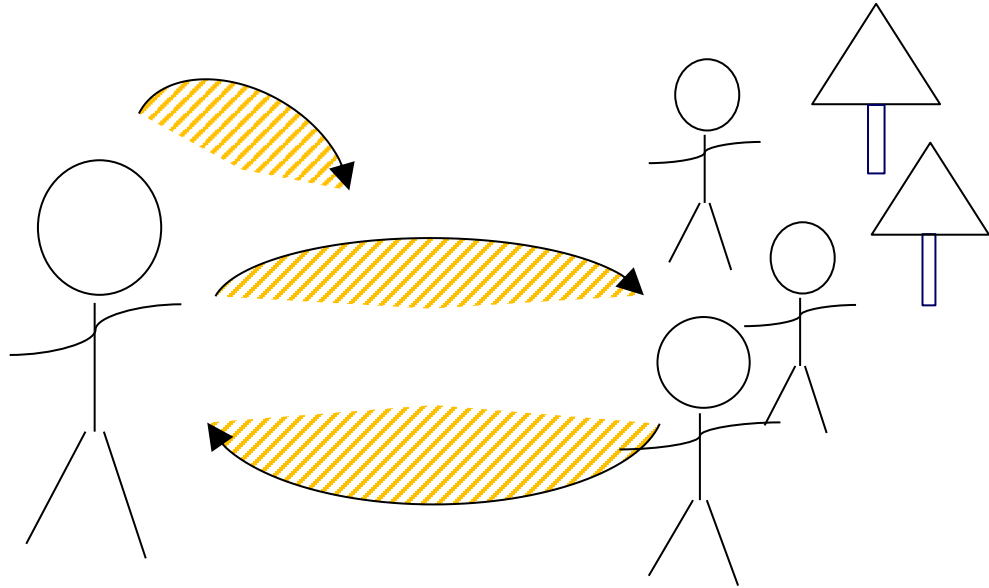

Netwerkmodel (Danny Borsboom & Angélique Cramer):
Symptoomnetwerk *is* de aandoening

Voordelen: gaat uit van interactie
tussen symptomen
+ maakt individuele verschillen
inzichtelijk

Nadelen: focus op DSM-symptomen,
maar waar komen symptomen
vandaan? En wanneer geldt iets als
symptoom?
- rol omgeving?

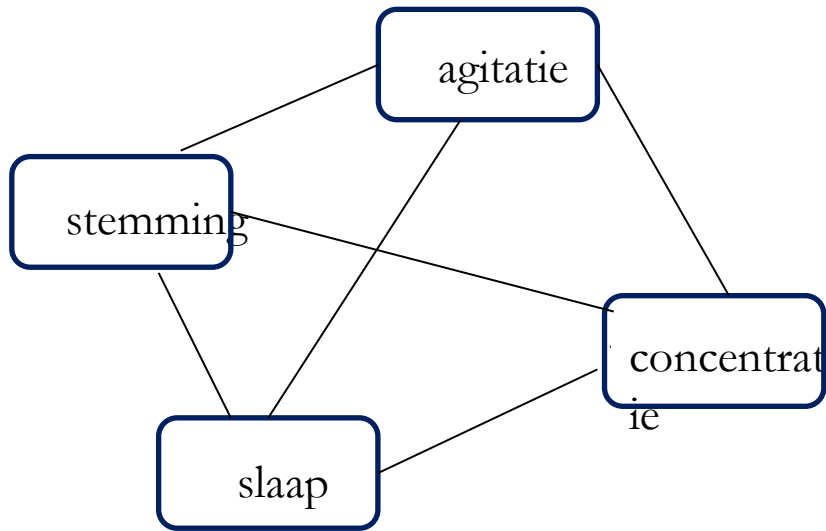
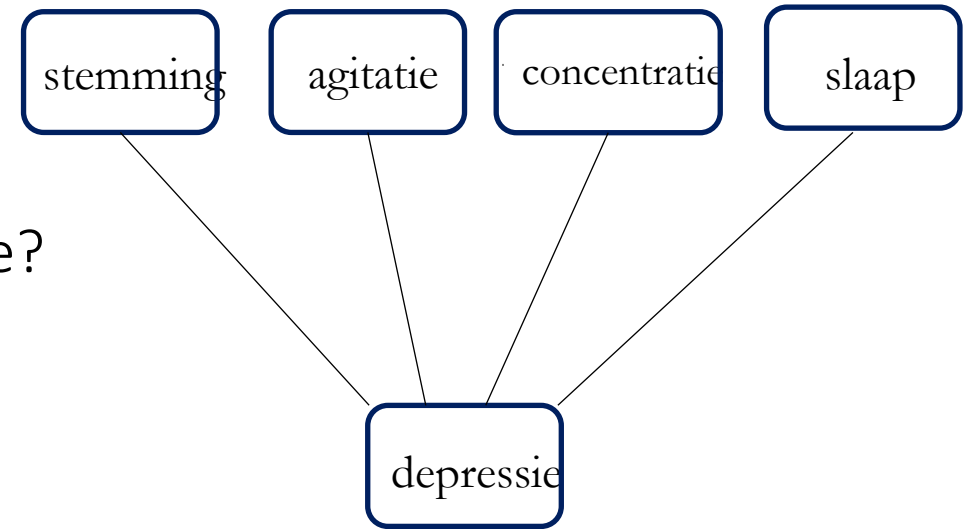
Enactivisme (De Haan) & complexe systeembenaderingen (Olthof): persoon in interactie met omgeving + geschiedenis van die interacties

Aandoening verwijst naar structureel verstoord patroon van duiden en interacteren

Wat is psychisch lijden?

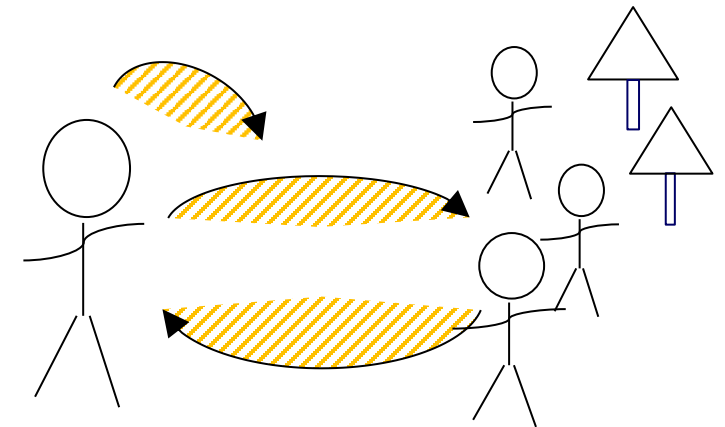
Wat is psychisch lijden?

..een (hersens)ziekte?

..een zelf-instandhoudend symptoomnetwerk?

..een structureel verstoorde afstemming van hoe de persoon haar omgeving duidt?

Verklaringsmodellen

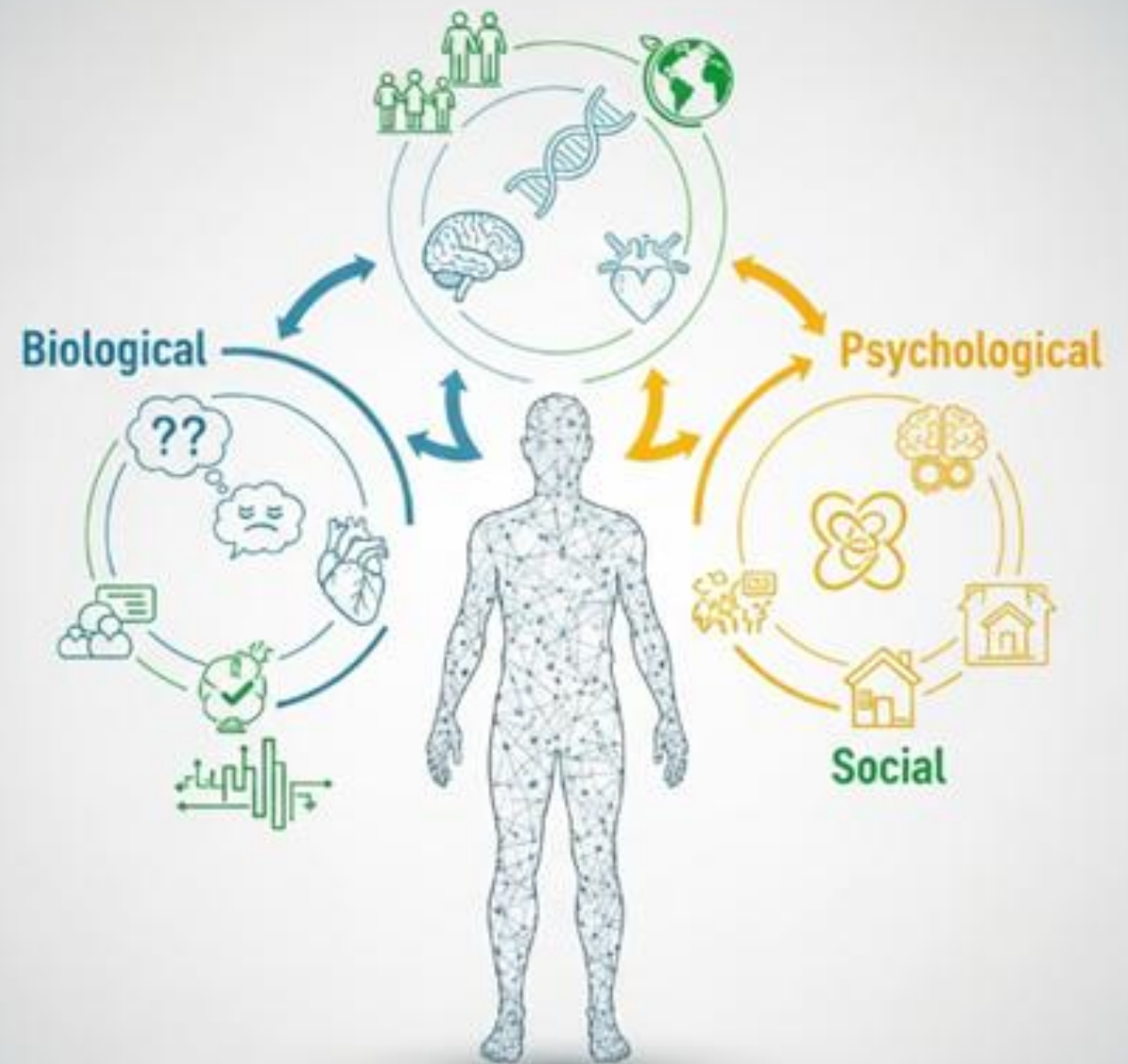

Table 1. Brief details of identified models.

Model of mental health problem	Description
Anti-psychiatry	A critical approach that denies the existence of mental illness
Biology	A comprehensive but exclusively biological approach for understanding mental health problems
Biology—culture	A joint approach focussing on biological and cultural issues related to mental health problems
Biopsychology	Joint biological and psychological perspectives
Biopsychosocial/medical	Approaches that stress the interplay between biological, psychological, and social factors as a means to understanding mental health problems
Cognitive psychology	An approach that stresses the importance of internal mental processes for understanding mental health problems
Computational neuroscience	An approach that utilizes mathematical models and theories to understand the determinants of mental health problems
Critical realist	An approach that proposes the existence of a reality that is ontologically separated from experienced mental health problems
Developmental—biopsychosocial	Approaches that stress the interplay of biological, psychological, and social factors for understanding developmental mental health problems
Ethnopsychology	An understanding of mental health problems informed by the culture of particular ethnic communities
Evolutionary/Darwinian	Approaches that stress the evolutionary origins of mental health problems
Existentialism	A philosophically based approach that seeks to understand existential issues related to the human condition to understand mental health problems
Genetics—evolutionary	A joint approach that focusses on the interplay between genetic and evolutionary mechanisms which lead to mental health problems
Gut microbiota	A biological approach that stresses the importance of gut microbes for developing mental health problems
Mad studies/neurodiversity	Approaches that propose normalizing perspectives of mental health issues and which reject illness concepts
Network—psychology	An approach that explains mental health problems through mapping the interplay of psychological symptoms
Network/biopsychology	A joint network and biopsychological approach
Neurophenomenology	A joint neurological and phenomenological approach
Neuropsychology	Joint neurological and psychological approach for understanding mental health problems
Neuroscience/neurobiology	A neuroscientific and biological approach for understanding mental health problems
Phenomenology	An approach that understands mental health problems through analysing structures of consciousness and other mental phenomena
Power-threat-meaning framework	A model which views mental health problems as an understandable protective response to adverse environments.
Property cluster	An approach that proposes that networks of mechanistic clusters cause mental health problems
Psychoanalysis	A set of psychological theories, originating from Freud, which focuses on the role of the unconscious mind as the cause of mental health problems
Psychosocial	Joint psychological and social perspectives on mental health problems
Radical approach	An approach that asks for a radical liberatory change when dealing with mental health problems
Recovery	An approach aimed at enabling people with mental health problems to define what recovery means to them so they can live a meaningful life
Salutogenesis	An approach that endorses health and well-being rather than illness
Social disability	An approach that stresses the socially induced disabling constraints on people with mental health issues
Spiritual	A spiritual perspective on mental health problems
Systems/Chaos theory	Approaches that stress the non-deterministic emergence of mental health problems in biological and psychological realms
Theory development/application	Approaches that propose the need for new models of mental health problems through demonstrating fields of application
Traditional/spiritual	Traditional and spiritual perspectives on mental health problems
User/survivor studies	Approaches that stress the centrality of the experiences of people who have been treated in mental health services and are normally critical in nature.

Richter & Dixon (2022): 34 modellen
van psychische aandoeningen*

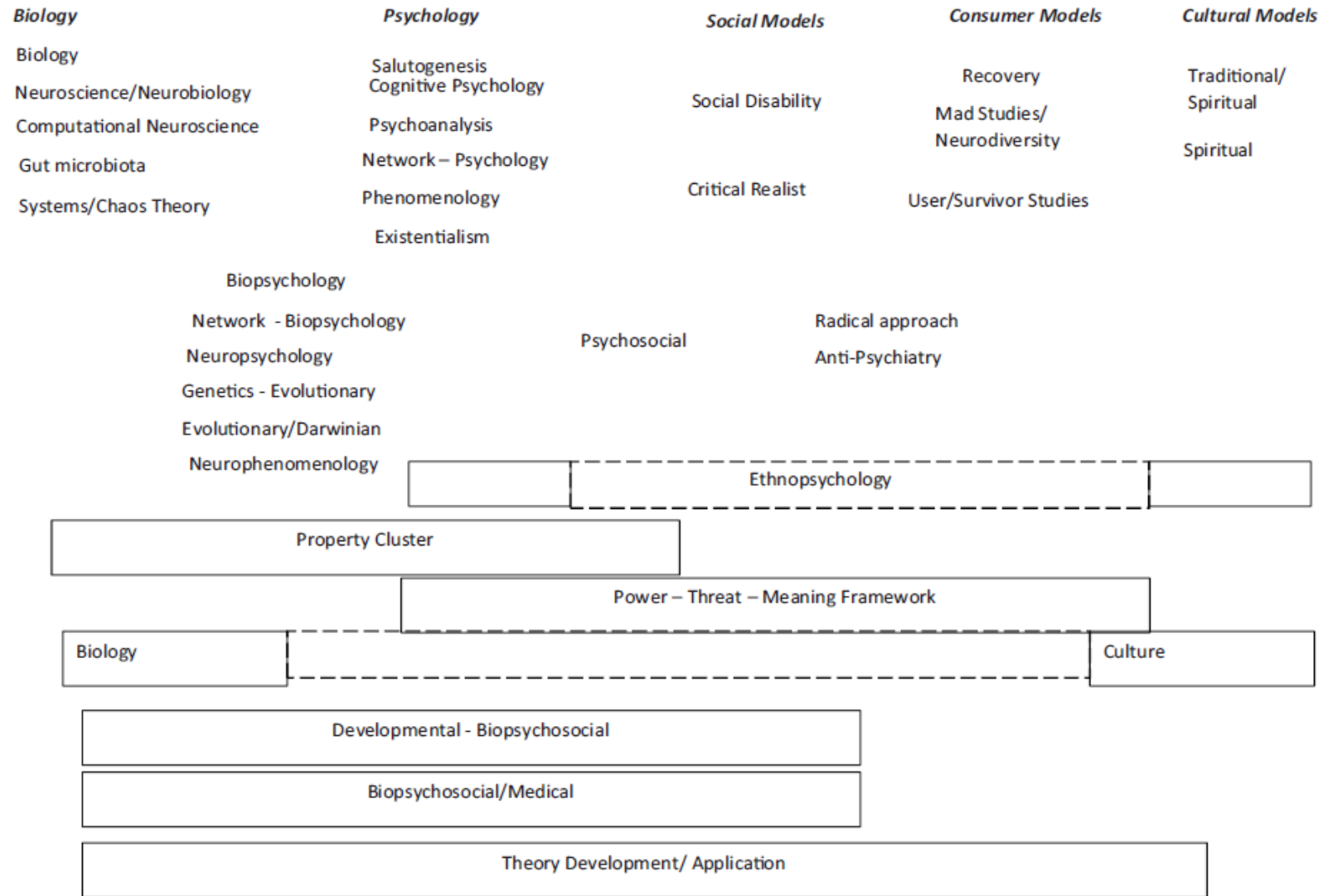

Figure 2. Overview of identified models.

Biologische verklaringsmodellen:

- **verminderen** toeschrijven van **schuld**
- leiden tot '**prognostic pessimism**'
- grotere perceptie van **gevaar en onvoorspelbaarheid**
- **minder empathie** van hulpverleners
- **minder vertrouwen** in de effectiviteit van **psychotherapie** vergeleken met medicatie

(Kvaale et al 2013, Lebowitz & Ahn 2014, Magliano et al 2019, Walker & Read 2002, Kim et al 2012, Haslam & Kvaale 2015, Baek et al 2022, Lam & Salkovskis 2007, Magliano et al 2019, Lam et al 2005, Ahn et al 2013, Lebowitz et al 2021, Lebowitz & Appelbaum 2017)

Biologische verklaringsmodellen:

- **verminderen** toeschrijven van **schuld**
- leiden tot 'prognostic pessimism'
- grotere perceptie van **gevaar en onvoorspelbaarheid**
- **minder empathie** van hulpverleners
- **minder vertrouwen** in de effectiviteit van **psychotherapie** vergeleken met medicatie

Biopsychosociale verklaringsmodellen:

- leiden tot **meer** toeschrijving van **schuld**
- vergroten **optimisme over herstel**
- leiden tot inschatting als 'normaler'
- **vergroten empathie** van behandelaren
- **meer vertrouwen** in de effectiviteit van **psychotherapie** vergeleken met medicatie

(Kvaale et al 2013, Lebowitz & Ahn 2014, Magliano et al 2019, Walker & Read 2002, Kim et al 2012, Haslam & Kvaale 2015, Baek et al 2022, Lam & Salkovskis 2007, Magliano et al 2019, Lam et al 2005, Ahn et al 2013, Lebowitz et al 2021, Lebowitz & Appelbaum 2017)

Biologische verklaringsmodellen:

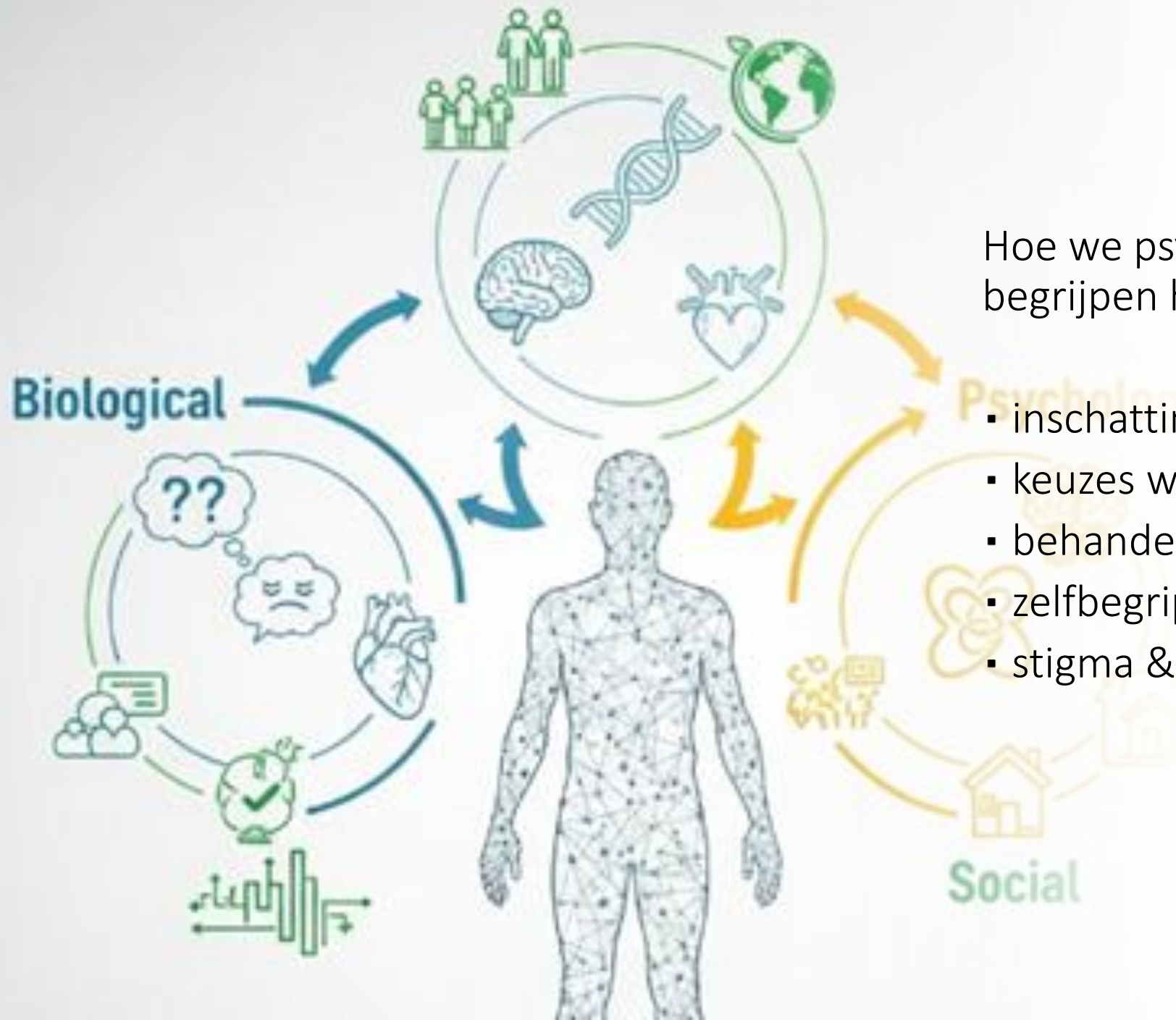
- **verminderen** toeschrijven van **schuld**
- leiden tot 'prognostic pessimism'
- grotere perceptie van **gevaar en onvoorspelbaarheid**
- **minder empathie** van hulpverleners
- **minder vertrouwen** in de effectiviteit van **psychotherapie** vergeleken met medicatie

Biopsychosociale verklaringsmodellen:

- leiden tot **meer** toeschrijving van **schuld**
- vergroten **optimisme over herstel**
- leiden tot inschatting als 'normaler'
- **vergroten empathie** van behandelaren
- **meer vertrouwen** in de effectiviteit van **psychotherapie** vergeleken met medicatie

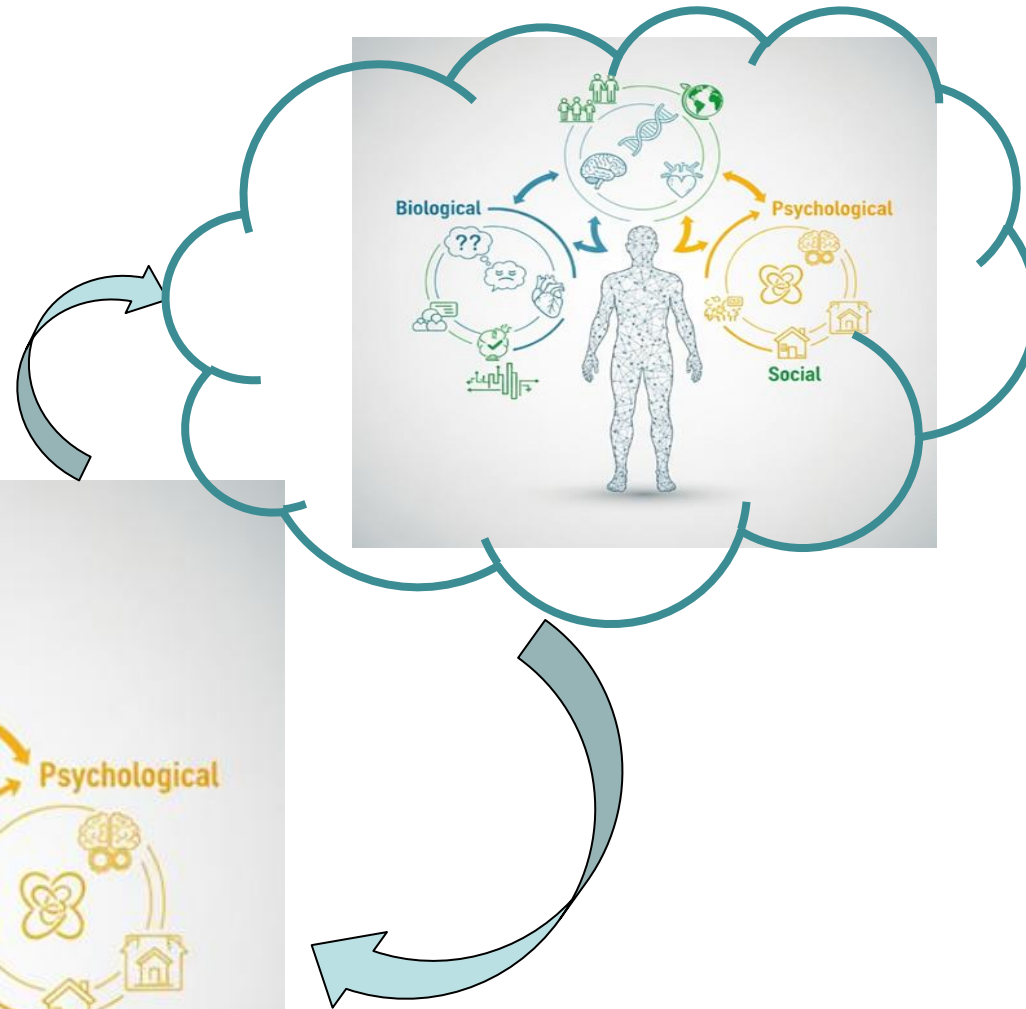
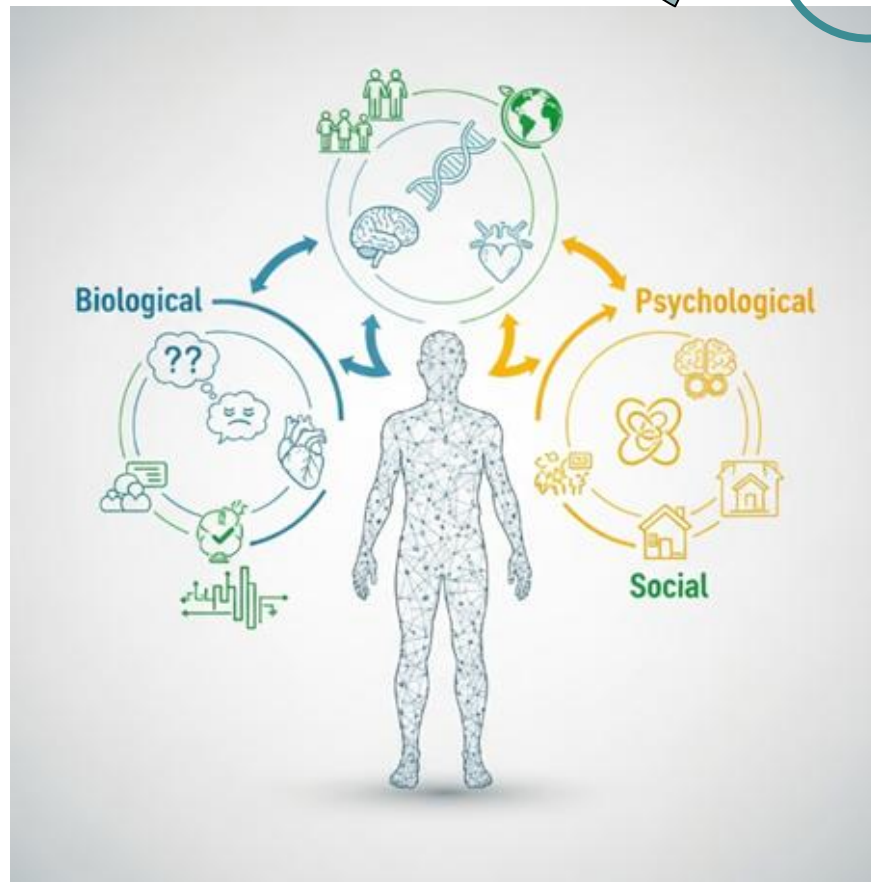
NB: deze bevindingen gelden voor **hulpverleners, patiënten/cliënten, en algemeen publiek**

(Kvaale et al 2013, Lebowitz & Ahn 2014, Magliano et al 2019, Walker & Read 2002, Kim et al 2012, Haslam & Kvaale 2015, Baek et al 2022, Lam & Salkovskis 2007, Magliano et al 2019, Lam et al 2005, Ahn et al 2013, Lebowitz et al 2021, Lebowitz & Appelbaum 2017)

Hoe we psychische aandoeningen* begrijpen heeft effect op:

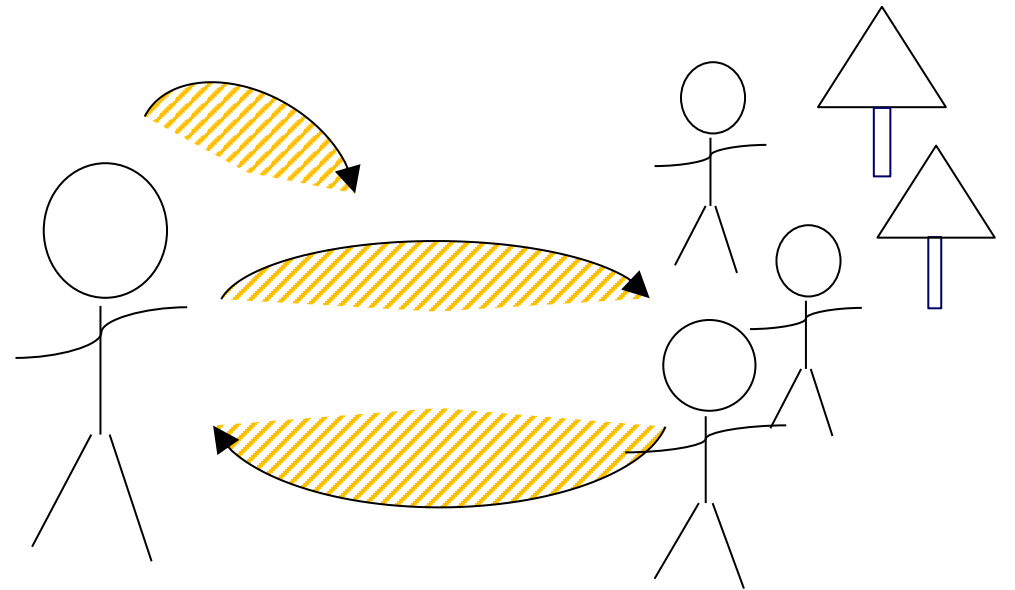
- inschatting oorzaken
- keuzes wetenschappelijk onderzoek
- behandelkeuzes
- zelfbegrip & begrip naasten
- stigma & zelfstigma

...en daarmee hebben verklaringen/duidingen
effect op de ervaringen/problemen zelf

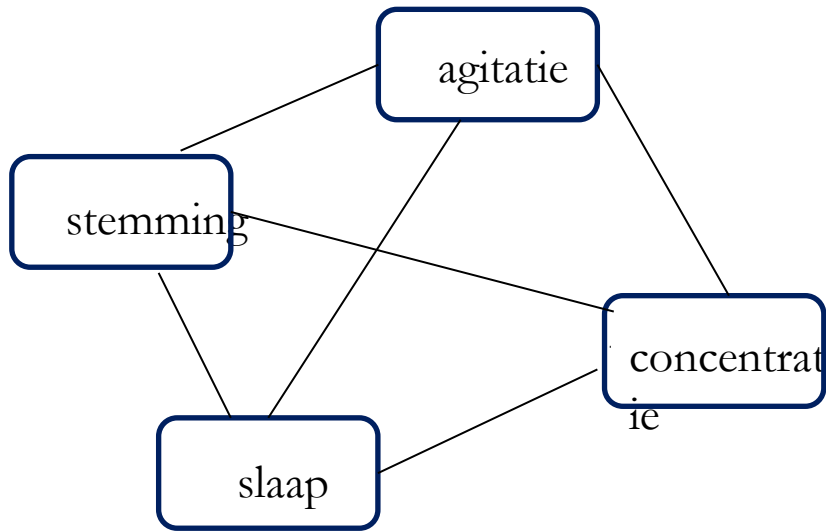
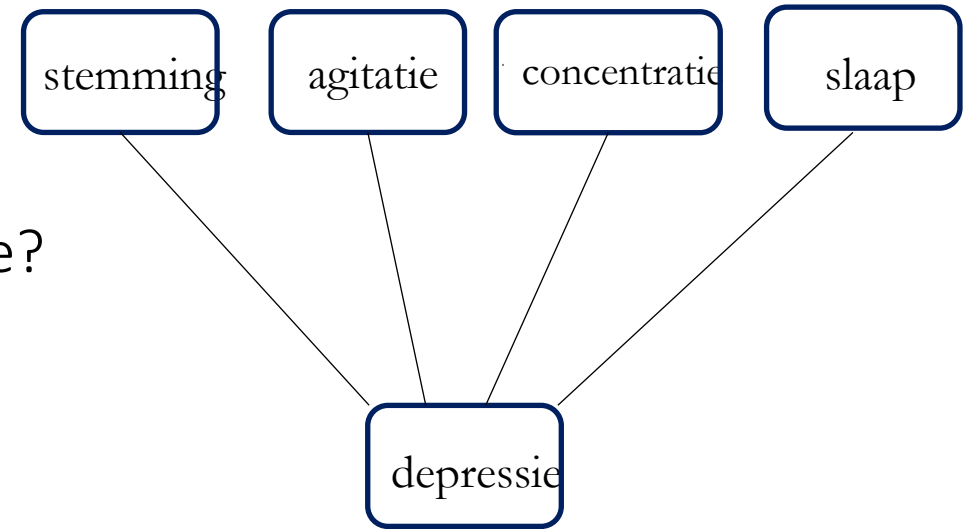
→ Duiding (taal, verklaringen) doet er toe

Mensbeelden

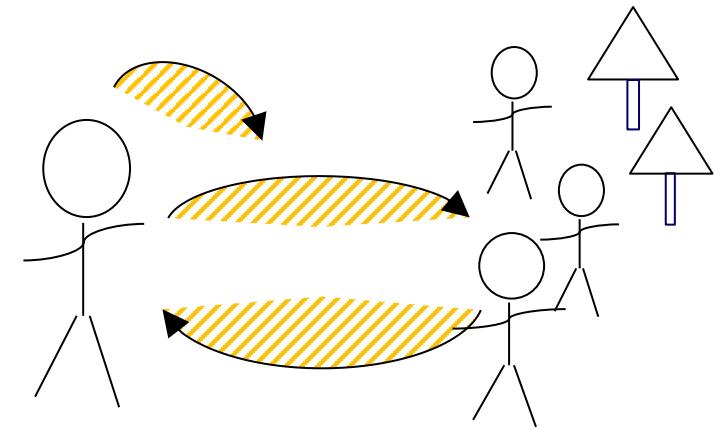
Wat is **psychisch** lijden?

..een (hersen)ziekte?

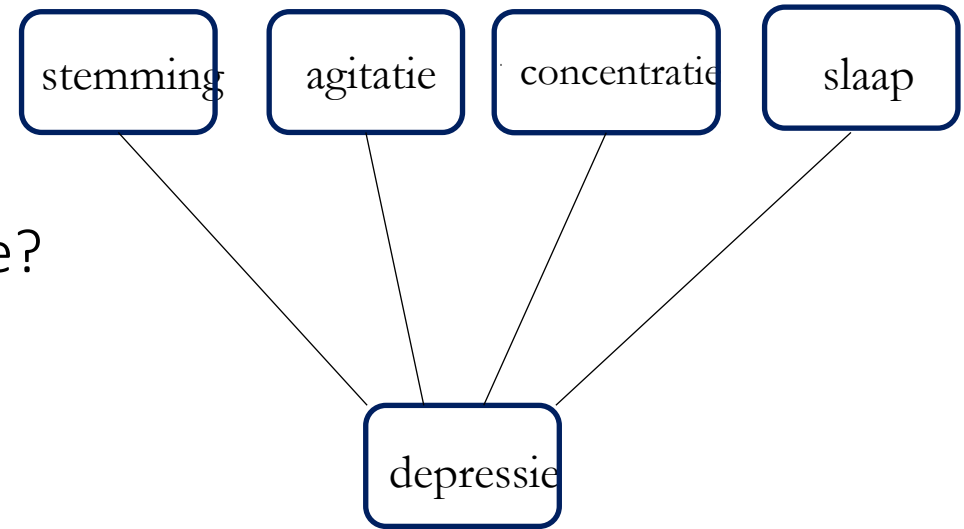
..een zelf-instandhoudend symptoomnetwerk?

..een structureel verstoorde afstemming van hoe de persoon haar omgeving duidt?

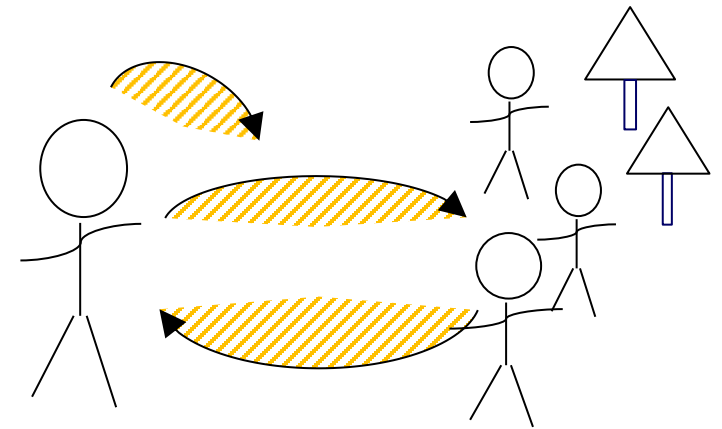

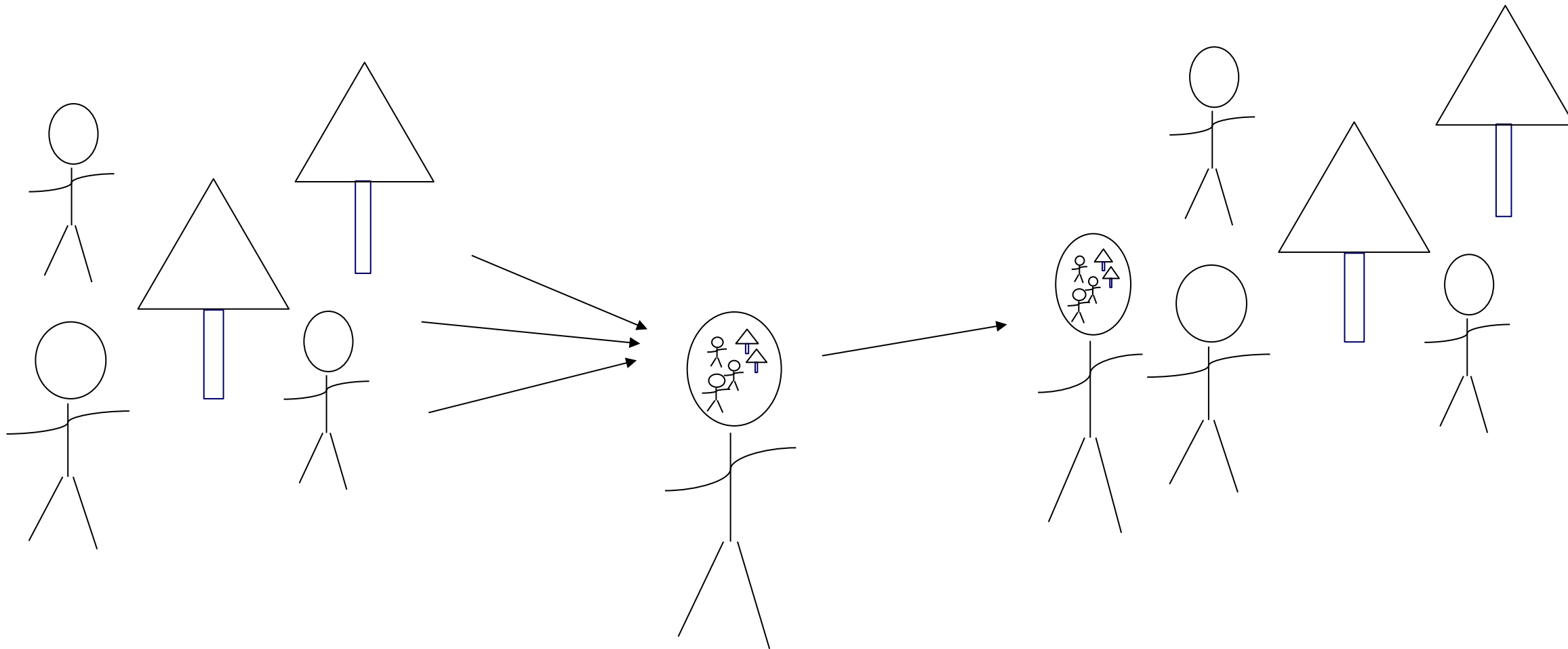
Wat is **psychisch** lijden?

..een (hersenen)ziekte?

..een structureel verstoorde afstemming van hoe de
persoon haar omgeving duidt?

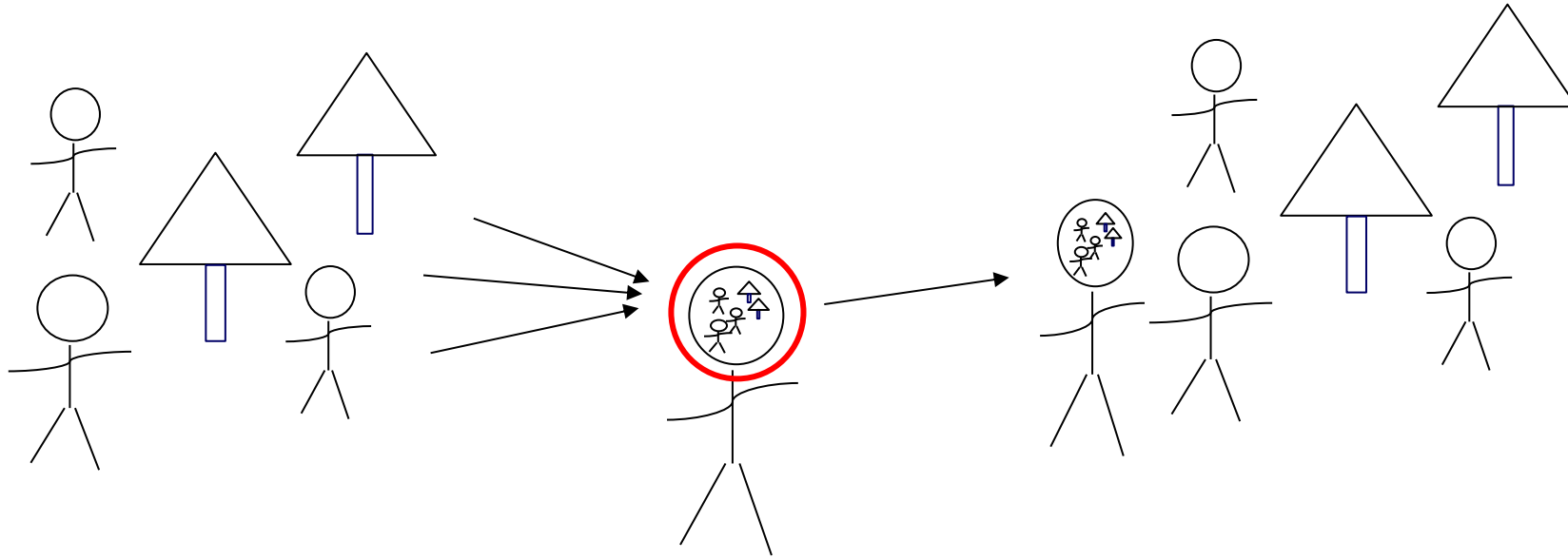

Waarneming

Cognitie

Handelingen

→ Psychische problemen zijn problemen met deze informatieverwerking

→ Individueel probleem

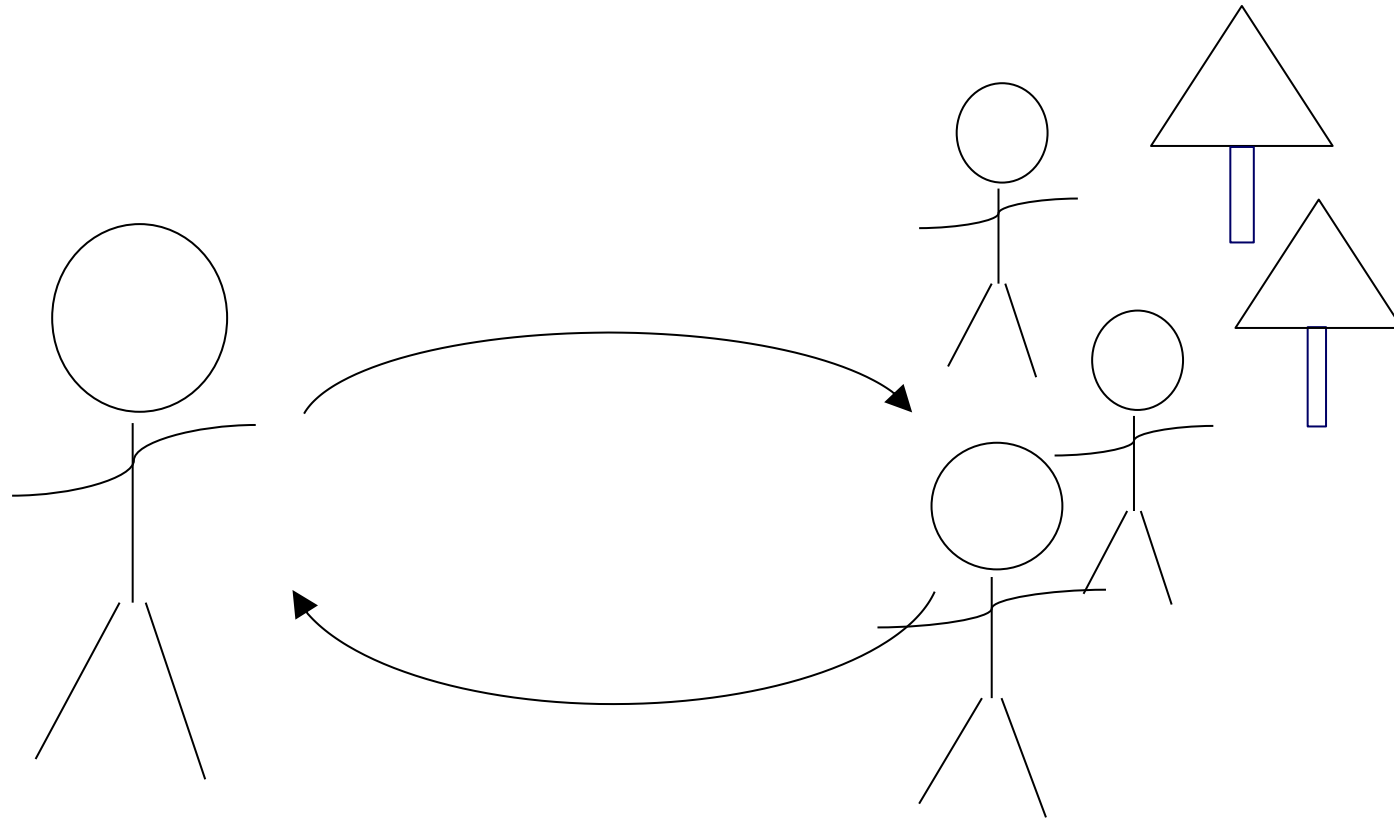
→ Focus op de hersenen

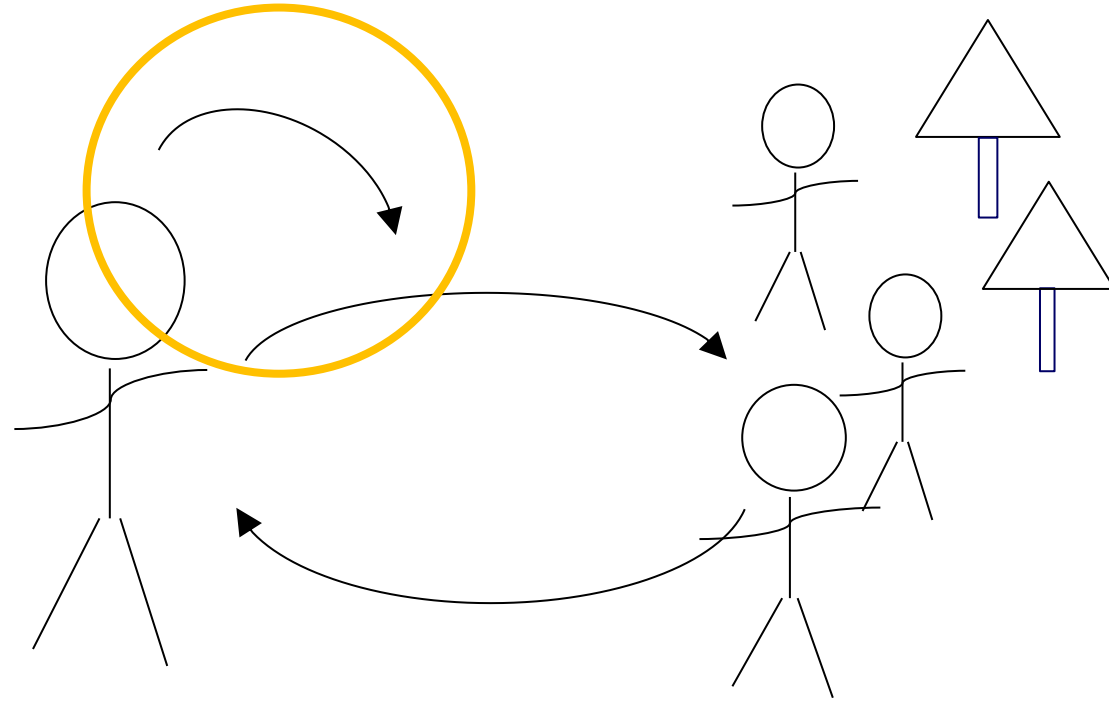
Enactivisme biedt een ander perspectief op de relatie tussen lichaam, geest, en wereld

Varela, Thompson & Rosch (1991): Cognitie is *'embodied action'*

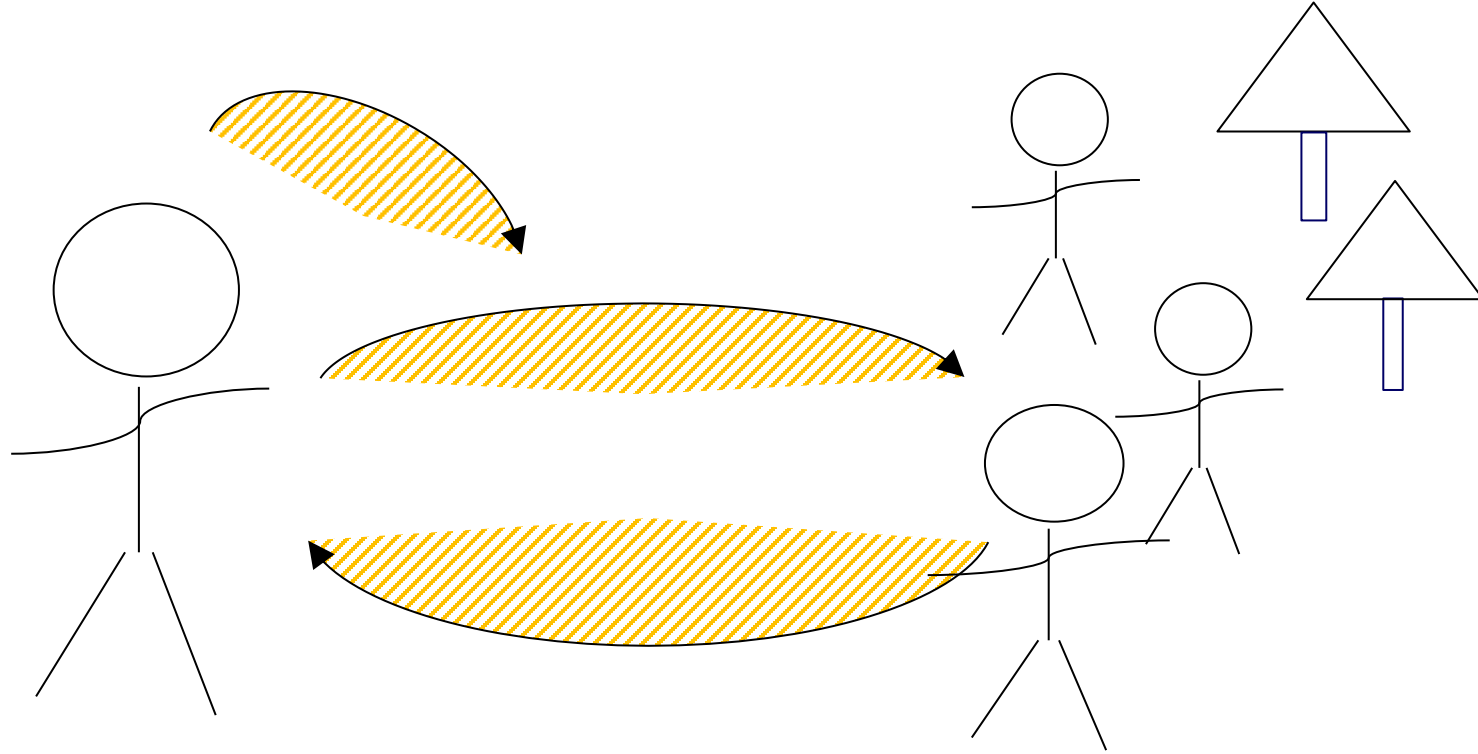
- Cognitie is **sense-making (duiding)**: de evaluatieve interactie van een organisme met zijn omgeving
- Sense-making (duiding) is fundamenteel **lichamelijk & gesitueerd**

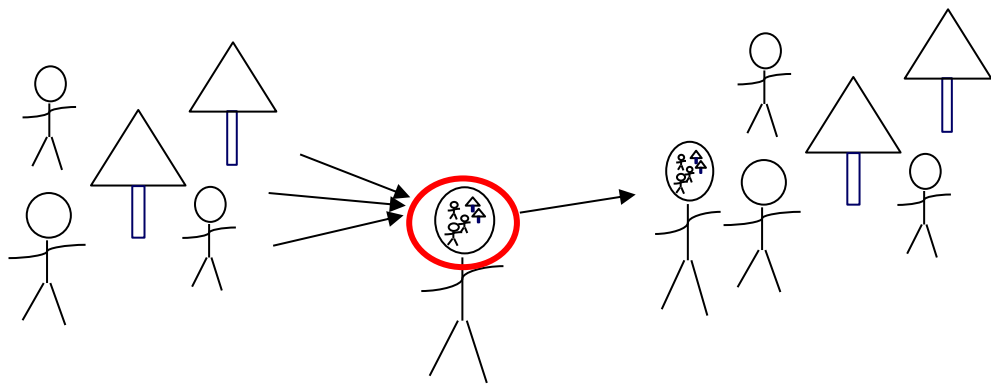
Psyche/cognitie verwijst naar onze interactie met de wereld

en naar hoe we onszelf & onze ervaringen duiden

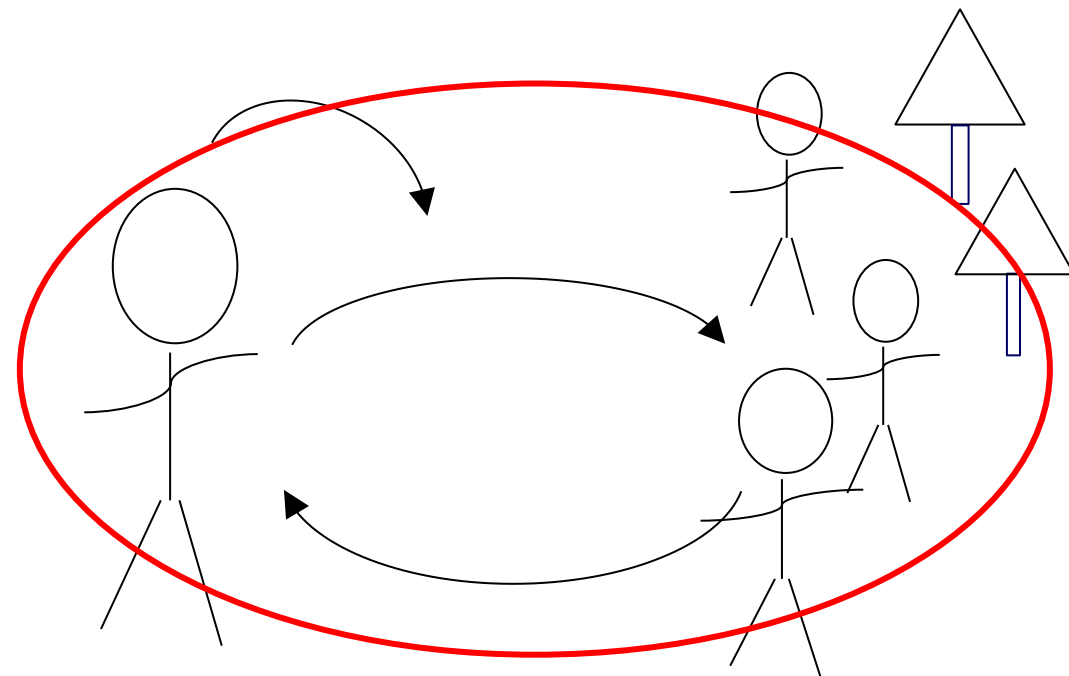

psychische aandoeningen verwijzen naar structureel patroon
van verstoorde afstemming/duiding

psychische aandoening als
(hersens)ziekte

> individueel

psychische aandoening als verstoord patroon
van duiding

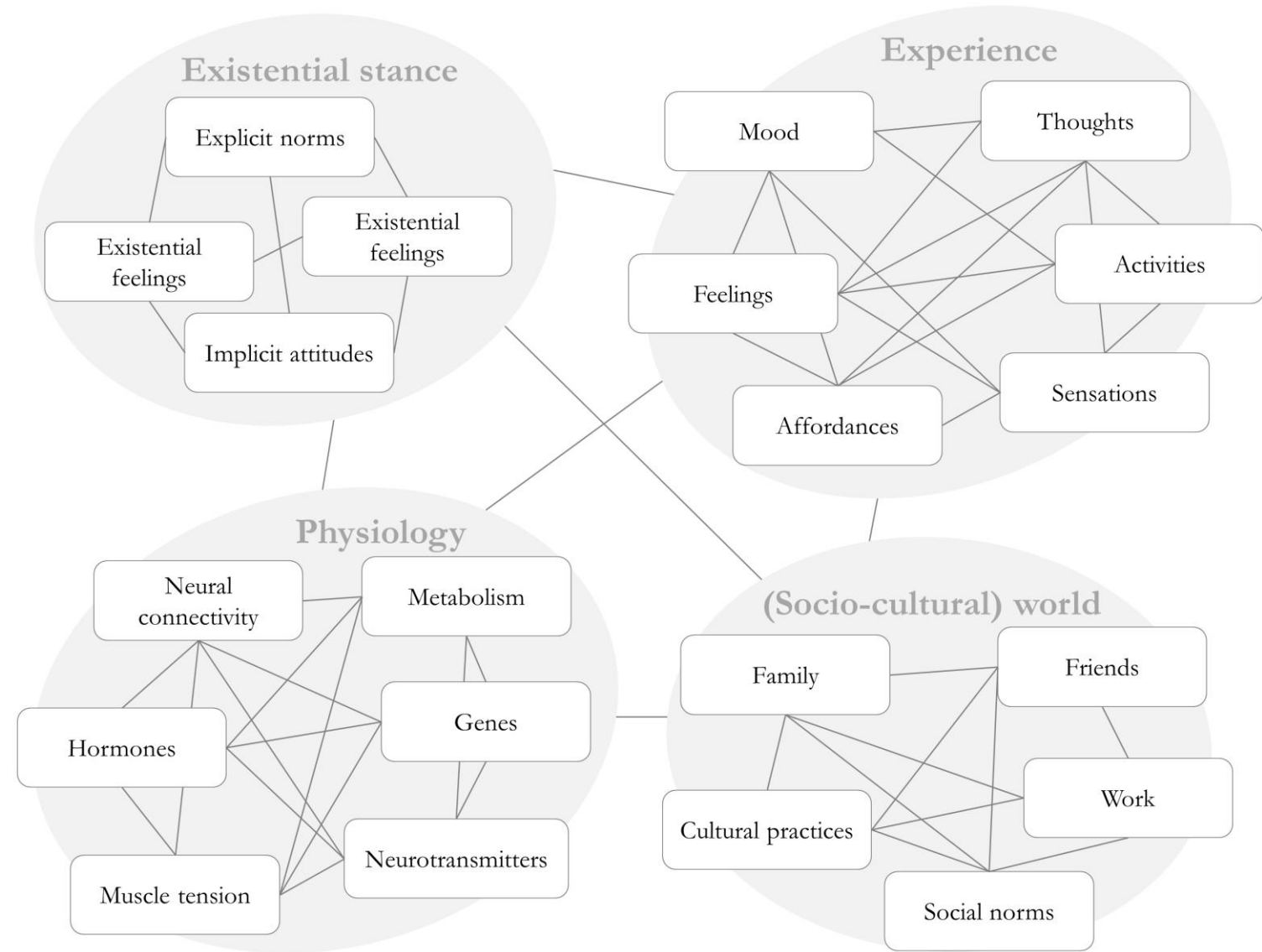
> omgeving

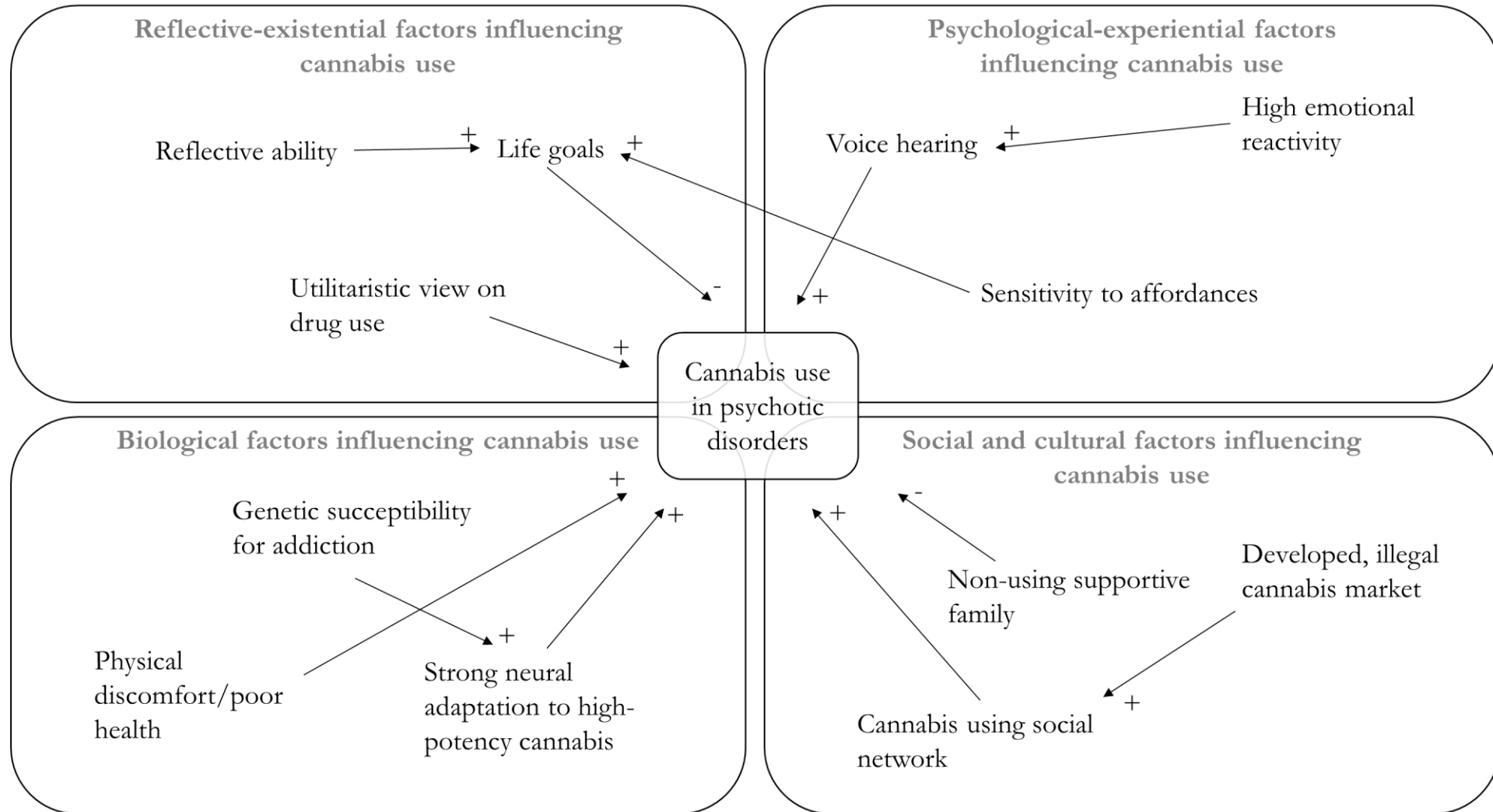
> patroon: geschiedenis van interacties + niet
essentialistisch

> belang van duiding

Persoonlijke
netwerkmodellen
(i.p.v. symptoom
netwerkmodellen)

NB: niet alles is een
taak van de GGZ!

(Adapted from: Larsen et al 2022)

Dank voor uw aandacht!

